

MARIANNE KROGH ANDERSEN

DEN STILFÆRDIG HELTINDE

Arnarulunnguaq kørte 18.000 km på hundslæde fra Grønland, over Canada og Alaska helt til Sibirien. Hun udstod storm og minus 57 grader. Men i New York frøs hun. Den 25-årige grønlandske kvinde stod i skyggen af Knud Rasmussen på 5. Thuleekspedition. Men nu 100 år senere hives hun frem i rampelyset.

Journalist og Grønlands-kender Marianne Krogh Andersen fortæller historien om den stærke og uundværlige kvinde.

I en turbulent tid, hvor grønlænderne angste ser til, hvordan den uberegnelige præsident Donald Trump håndterer deres land, har grønlænderne brug for styrke. Og for at blive mindet om forfædrenes sejhed, landets egne helte og heltinder. En af de største er Arnarulunnguaq. Den 25-årige kvinde fra Thule rejste på hundslæde den halve jordklode rundt. 18.000 km i Arktis blev det til på den 3 ½ år lange 5. Thuleekspedition.

Arnarulunnguaq udgjorde sammen med sin fætter Qaavigarsuaq et afgørende tandhjul i det triumvirat, som 1920-24 foretog den strabadserende rejse fra Grønland, over Canada, Alaska og helt til Sibirien. Undervejs boede de i snehule, telt eller primitiv hytte. Indtil de til sidst havnede i skyskrabernes by, New York. De tre var de eneste af ekspeditionsdeltagerne, som rejste så langt.

Som 5. Thuleekspeditions leder blev Knud Rasmussen verdensberømt. Manden uden uddannelse udnævntes til æresdoktor på Københavns Universitet. Han blev hædret af Washingtons guvernør og dekoreret med medalje af den danske konge. Hans bøger blev læst verden over. Lille Knud, som han kaldtes i Grønland, blev darling fra Qaanaaq til New York.

Men om Arnarulunnguaq var der stille. Hun bidrog med indsamling af myter og sagn, beskrev inuit-kvindes tatoveringer, gik til hånd ved arkæologiske udgravninger, indsamlede dyr og planter for ekspeditionen. Men hun skrev intet selv. Ingen dagbøger, ingen interviews. Så eftertiden kender hende kun gennem andres beretninger.

Arnarulunnguaq var næsten blevet glemt. Men den hårdføre slædekører og opdagelsesrejsende får i disse år en genkomst i både Grønland og Danmark. I 100 års for 5. Thuleekspedition blev der rejst en mindesten i Kolonihavnen i Nuuk, udført af Aka Høegh. Der udkom for første gang portrætbøger om Arnarulunnguaq. Først i Grønland, siden i Danmark. Hun kommer på de nye danske pengesedler, som sendes i cirkulation i 1928.

Fælles inuit-kultur

Ved at rejse med hundeslæde tusindvis af iskolde kilometer fra Grønland til Stillehavet påviste Knud Rasmussen på 5. Thuleekspedition som den første, at inuit fra Grønland til Sibirien var ét folk med samme sprog og kultur. Selvom inuits levevilkår naturligvis varierede alt efter bosted var kernen i deres kultur og sprog den samme. De grønlandske ekspeditionsdeltagere kunne overalt tale med deres stammefrænder.

Ekspeditionen indsamlede 20.000 genstande fra hundepiske til amuletter, som i dag er grundstammen i den antropologiske samling på Nationalmuseet i København. Knud Rasmussen har selv udtalt, at den strabadserende, til tider farlige ekspedition aldrig ville være lykkedes uden deltagelse af Arnarulunnguaq, "Det lille Kvindemenneske", som hun hedder oversat fra grønlandsk, og hendes fætter Qaavigarsuaq, også kaldet Miteq, "Edderfuglen", der var fanger i Thule. De tre udgjorde kernen i ekspeditionen. Den talte yderligere et par håndfulde videnskabsfolk fra Danmark og fire andre grønlandere. De rejste rundt i det vidtstrakte Arktis for bl.a. at udføre arkæologiske udgravninger og registrere landskab, dyr og planter. Mest optaget var Knud Rasmussen af at indsamle myter og sagn fra befolkningen. Til det arbejde var Arnarulunnguaq uundværlig. Som en mild bølgebryder banede hun med smil og humor vejen til kvindernes univers. Hun udvirkede, at ekspeditionen - ofte ved at betale med de for inuit værdifulde synåle, ammunition eller cool cash - kunne få adgang til åndeverdenen, hverdagshistorier og den saftige inuit-mytologi.

Qaavigarsuaq, Arnarulunnguaq og Knud Rasmussen foran et telt i sommervejr. Foto: Arktisk Institut.

I bogen *Det lille Kvindemenneske*, Arnarulunnguaq og Den store Slæderejse, fortæller antropolog professor emeritus Kirsten Hastrup om Arnarulunnguaqs store alsidighed. Ikke nok med at Arnarulunnguaq klarede det livsvigtige kvindearbejde at sy og reparere skindtøj til ekspeditionsdeltagerne, så de kunne overleve i temperaturer ned til minus 57. Hun lavede mad, ofte under yderst vanskelige forhold. På grund af mangel på brænde og sælspek tog det for eksempel fem timer at koge en kedel vand i et område af Alaska, hvor eneste brændsel var dryas, en slags lyngplante.

Ekspeditionen var ved at løbe tør for tændstikker, en populær byttevare, når Knud Rasmussen ville erhverve etnografika som amuletter eller smøre sig til en god historie fra stammens åndemaner. Så tændstikkerne måtte rationeres til blot to om dagen. Alligevel lykkedes det Arnarulunnguaq at holde liv i et glødebål, så der kunne koges mad i den bidende kulde.

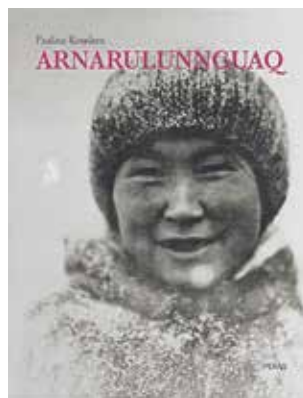
I Alaska måtte de ofte spise kød og fisk rå af mangel på brændstof. Men det var Arnarulunnguaq vant til hjemmefra. Som nomade var lange slæderejser, sult og rå klimas liv.

Hun var derimod ikke vant til arkæologiske udgravninger. Men også det lærte den unge kvinde. Hun bidrog til ekspeditionens videnskabelige arbejde på mange fronter.

Arnarulunnguaq kørte hundeslæde lige så godt som en mand. Det var der brug for på den lange rejse. Knud Rasmussen har i sin dagbog skrevet, at Arnarulunnguaq om dagen måtte ”slide i det som en Mand, for saa at blive huslig Kvinde, der lavede mad og eftersaa vores Klæder, så snart aftenens Snehytte var bygget”.

Falder i vandet

”Arnarulunnguaq var modig, utrættelig og optimistisk. Hun elskede mindst lige så meget som Knud Rasmussen at udforske nyt landskab og møde nye mennesker. Selvom hun var syg i lange perioder, holdt hun humøret oppe. Hun forstod at leve i nuet,” fortæller Pauline Knudsen, arkæolog og lektor ved det grønlandske universitet, Ilisimatusarfik. Hun udgav som den første i 2024 en bog om Arnarulunnguaq.

Grønlandske Pauline Knudsen udgav i 2024 den første bog om Arnarulunnguaq. Fornylig fulgte danske Kirsten Hastrup efter med endnu et portræt af hende.

Arnarulunnguaq og hendes fætter med tegn på frostskeer i ansigtet. Foto: Arktisk Institut.

En vigtig del af Arnarulunnguaqs arbejde bestod i at gnave skind, så det blev blødt og sy og reparere tøj til deltagerne i 5. Thule Ekspedition. Foto: Arktisk Institut.

Arnanguaq og Arnarulunnguaq, to unge kvinder og ekspeditionsdeltagere, nyder en pibe tobak foran Blæsebælgen, den simple rønne, hvor medlemmerne af 5. Thule Ekspedition opslog deres kvarter. Foto: Arktisk Institut.

Pauline Knudsen minder om, at fangstrejser og evig jagt efter mad var en del af Arnarulunnguaqs baggrund.

”Hun havde en utrolig forståelse for landskabet. Som nomade var hun vant til at rejse langt. Og være udholdende. Når man rejser i de her områder, er der ikke plads til fejl. 5. Thuleekspedition var for hende som en udvidet fangstrejse.”

At den slags kan være farligt, vidste alle på ekspeditionen. Ofte kørte de på tynd is med deres hundeslæder. Engang gik det galt. Arnarulunnguaq faldt i det iskolde vand. Knud Rasmussen sprang straks i vågen. Med nød og næppe fik han fat i hende. Da de forsøgte at kæmpe sig op igen, brast isen under dem. ”Prøv med pisen,” råbte Knud. Takket være Qaavigarsuaq og fotograf Leo Hansens hundepiske lykkedes det Knud Rasmussen at trække ham og Arnarulunnguaq op fra det kolde vand.

En løkke om halsen

Arnarulunnguaqs liv kunne være blevet kort. Hendes far døde, da hun var 7. Dermed stod familien uden forsørger. Uden mad på bordet. Som skik og brug var på den tid, måtte den yngste pige ofres. Men da moderen lagde en løkke om halsen på Arnarulunnguaq, græd hendes brødre så hjerteskræende, at moderen ikke nænnede at slå hende ihjel. Dermed fik Arnarulunnguaq et ekstra liv. Det blev ikke den eneste gang, hvor hun i sit korte liv kom til at svæve ud over afgrunden.

Hendes liv blev fuld af bedrifter. Men også tab og lidelse.

Sammen med sin mand Iggiannnguaq og en håndfuld andre inughuit blev hun udvalgt som deltager på 5. Thuleekspedition af Knud Rasmussen, som havde anlagt en handelsstation i deres hjemegn Thule. Sammen sejlede de fra Qaanaaq i 1921 mod Nuuk. Men hendes mand blev syg af lungebetændelse og døde. Forinden havde hun mistet sin bror. Knud Rasmussen gav hende valget mellem at blive i Nuuk og senere rejse hjem eller fortsætte som deltager i ekspeditionen.

Arnarulunnguaq valgte det sidste. ”Før var det jer, som havde brug for mig. Nu har jeg brug for jer,” sagde hun til Knud Rasmussen.

Den lange slæderejse kom til at vare mere end tre år. Der var ophold undervejs i Canada og Alaska. Ekspeditionsdeltagerne gennemlevede kulde, knaphed på mad og ubegribeligt hårdt slid. Der var andre inuit-kvinder med på ekspeditionen. Men det meste af tiden rejste Arnarulunnguaq alene med mænd. Hun levede tæt med dem i snehule og telt. Hvad det har givet af problemer og glæder, ved vi kun lidt om.

Kirsten Hastrup skriver, at ”de tre er lige i deres egen forståelse, fordi de er lige nødvendige for hinanden og for ekspeditionens succes”.

Pauline Knudsen er inde på noget af det samme:

”Jeg tror, at Knud, Qaavigarsusaaq og Arnarulunnguaq havde det rigtig godt sammen. Men der har været hårde perioder, for hun var meget syg undervejs. Det var slidsomt med konstant arbejde.

”Der har også været tragedier. Der er et vedholdende rygte om, at hun fik et barn undervejs, som hun var nødt til at sætte i pleje. Det var en offentlig hemmelighed, at hun og Knud dannede par på ekspeditionen. Men det har jeg ikke kunnet dokumentere. Derfor er det ikke med i min bog.”

Også Ifølge Kirsten Hastrup fødte Arnarulunnguaq et barn, som hun satte i pleje i Nome, Alaska. Hastrup skriver, at hun har fundet et opslag på museet i Qaanaaq om barnet, som siges at ligne Qaavigarsusaaq. Men de to forfattere har ikke kunnet finde præcis dokumentation for barnet, og eller hvem faderen var.

Højhælede sko

Den lange rejse tværs over det nordamerikanske kontinent sluttede i New York.

Arnarulunnguaq kom op i en skyskraber. Hun kikkede ud over byen og undrede sig over, hvordan mennesker kunne leve her. ”De lever mellem stenmure på en slette af kunstigt skabte sten. Sten, sten, sten. Intet vildt ser vi, og dog lever de og får deres mad. Har de lært af dyrene, siden de graver sig ned under jorden som murmeldyr, dingler i luften som edderkopper og flyver som fugle?” spurgte hun Knud.

Sammen med sine to grønlandske rejsefæller fik Knud Rasmussen foretræde for guvernøren i Washington. Arnarulunnguaq iførte sig silkestrømper og blev stablet op på et par højhælede sko. Hun var vild med de elegante strømper, men aldrig havde hun frosset så meget på den lange rejse.

New Yorks elevatorer begejstrede. Hun susede op og ned, når lejlighed bød sig. Overalt blev trekløveret hyldet. Også da de kom til København. Endnu engang blev Arnarulunnguaq syg. Hun blev indlagt med tuberkulose på Øresunds Hospital. Knud Rasmussen besøgte hende og overrakte kongens medalje, som alle deltagerne på 5. Thuleekspedition modtog. Efter flere måneder kunne Arnarulunnguaq omsider vende hjem til Qaanaaq. Senere giftede hun sig med storfangeren Kalipaluk Peary. Hun fortsatte sit arbejde som dygtig syerske, husmor og slædekører.

Arnarulunnguaq døde allerede som 37-årig i Canada. Der var ingen læge. Hun blev tilset af en dyrlæge. Men han kunne intet stille op. Den grønlandske forfatter Mâliâraq Vebæk interviewede flere år senere Kalipaluk Peary, som lovryste sin kones evner, humør og flid som fangerkone.

Men hun fortalte aldrig om sine oplevelser på 5. Thuleekspedition.